

ΔιατΕισΑΠ 525/2009

A. Εισαγωγή

Με την από 6.2.2008 αίτησή του ο δικηγόρος Αθηνών Κ.Π. ζητεί την εκ μέρους του Εισαγγελέως Αρείου Πάγου επανάληψη της διαδικασίας προς όφελος του καταδικασμένου για τον φιλόσοφο Σωκράτη (468-399 π.Χ.). Επισημαίνεται στην αίτηση ότι: Πραγματοποιήθηκε αναπαράσταση της δίκης στις ΗΠΑ (Ουάσιγκτον) με αθωωτικό αποτέλεσμα, ανάλογη αίτηση είχε υποβάλει το 2000 στον Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου αλλά απερρίφθη και ενώ σε δικαστήρια άλλων χωρών τιμώνται με αδιόριστους Έλληνες νομοθέτες, δυστυχώς αυτό δεν συμβαίνει στην Ελλάδα. Υποστηρίζει ότι η επανάληψη της διαδικασίας: α) θα επιβεβαιώσει τη συνέχεια της Ελληνικής Δικαιοσύνης ανά τις χιλιετίες, β) θα αποκατασταθεί μια δικαστική αδικία, γ) δημοσιότητα και προβολή από την επανάληψη της διαδικασίας.

B. Ιστορικό και δικονομικές διατάξεις Αττικού δικαίου

Ο φιλόσοφος Σωκράτης κατεδικάσθη σε θάνατο από το δικαστήριο της Ηλιαίας στην Αθήνα τον Μάρτιο του 399 π.Χ. και η εκτέλεση της ποινής με κώνιο έλαβε χώρα στο δεσμοτήριο των Αθηνών μεταξύ 15 Απριλίου και 5 Μαΐου ίδιου έτους. Οι αποφάσεις της Ηλιαίας ήταν οριστικές και αμετάκλητες. Ομως μπορούσαν να προσβληθούν: α) σε περίπτωση ερημοδικίας με αναδικία (την έρημην δίκην ανχιλαχείν)³ και β) στην περίπτωση επισκήψεως ή κακοτεχνιών ή ψευδομαρτυριών όπου η διαδικασία εγγίζει την αναψηλάφηση ή είδος εφέσεως ενώ κατά Θ. Δαλακούρα οι όροι αναδικία ή παλινδικία συνιστούσαν μια πρώτη μορφή επαναλήψεως διαδικασίας, ήτοι θεσμό που επέτρεπε την επανεξέταση μιας υποθέσεως εφόσον ο καταδικασθείς επετύγχανε την καταδίκη των μαρτύρων που εξετάσθηκαν στη δίκη για ψευδομαρτυρία. Η αναδικία ή παλινδικία επί δίκης ψευδομαρτυριών αποτελούσε ολοκληρωμένη διαδικασία που αφορούσε τόσο το θέμα της ψευδομαρτυρίας, όσο και την ουσία της υποθέσεως για την οποία είχε εκδοθεί η υπό αναθεώρηση απόφαση. Σε περίπτωση επιβληθείσας θανατικής ποινής, εάν είχε εκδηλωθεί δι' ενστάσεως (επισκήπτεσθαι) η πρόθεση για δίκη ψευδομαρτυριών η ποινή δεν εκτελούνταν πριν από τη διεξαγωγή της δίκης αυτής. Στην περίπτωση της καταδίκης του Σωκράτη δεν υπεβλήθη εκ μέρους του τέτοια ένσταση.

Γ. Σύντομη αναφορά στην προσωπικότητα του Σωκράτη

Το ηθικό ανάστημα του Σωκράτη, η στάση του απέναντι στη ζωή, στους θεσμούς, στην κατηγορία, στο θάνατο, η αναζήτηση ιδεών, αρχών, αξιών μεθόδου έρευνας, που έχουν σχέση με την ουσία της ζωής και το ίδιο το άτομο, τον ύψωσαν στο βάθρο των κορυφαίων του πνεύματος. Έγινε σημείο αναφοράς και απετέλεσε τη μεγάλη καμπή της φιλοσοφίας, έτσι για

λόγους ιστορικούς είναι χρήσιμη μια σύντομη αναφορά σε σχόλια και κρίσεις που διατυπώθηκαν από πνευματικά άτομα:

Ο Κ. Τσάτσος αναφέρει ότι ο Σωκράτης έθεσε τα θεμέλια και την προϋπόθεση κάθε επιστήμης. Το λογικό υποκείμενο προχώρησε δε και όρισε την κατεύθυνση κατά την οποία θα λειτουργήσει το υποκείμενο της γνώσης, η γνώση έγκειται στην έννοια που την γεννάει η λογική λειτουργία της συνείδησης, ενώ ο G. H. Sabine παρατηρεί πως η δίκη και η καταδίκη του Σωκράτη είναι κάπως δυσνόητες, εκτός εάν πίσω τους υπήρχαν πολιτικά κίνητρα.

Εκείνο που αξίζει να μας συγκινεί, παρατηρεί ο Κ. Μπέης, στην περίπτωση της δίκης και της καταδίκης του Σωκράτη δεν είναι τόσο η πικρία από το γεγονός ότι υπερίσχυσαν οι αντιδραστικές και συντηρητικές δυνάμεις πάνω στο ρεύμα της προόδου όσο η ομορφιά της τραγικότητας του δικού του φιλοσοφημένου και ηρωικού ήθους απέναντι στον επερχόμενο θάνατό του. Με το ήθος του βίου αλλά -προ παντός- του θανάτου του επιβεβαίωσε τη γοητεία και την αξιοπιστία της φιλοσοφίας. Αναδείχθηκε έτσι υπόδειγμα για το μετ' αυτόν χιλιετία και (με αναφορά στον Jager αναγνωρίζεται ως ο μέγιστος διδάσκαλος μέσα στην ευρωπαϊκή ιστορία. Ο T. A. Sinclair αναφέρει για τον Σωκράτη: "Η προσωπική του απόπειρα να ζήσει με τις αρχές του αποτελεί μαρτυρία για την προσήλωση του στην ηθική ελευθερία του ατόμου".

Για το ουσιαστικό νόημα της καταδίκης του Σωκράτη ο Κ. Τσάτσος με ιδιαίτερη ευαισθησία παρατηρεί ότι: "Τη στιγμή που έφευγε ανυπόταχτος και υποταγμένος μαζί από το δικαστήριο προς τον θάνατο, επιτελούσε αυτοβούλου συνειδητά και υπεύθυνα, μια μοναδική στην ιστορία πράξη. Σήκωνε και κρατούσε μονάχος του, επάνω από πρόσκαιρους θεσμούς και από θνητούς ανθρώπους επάνω και από τον ίδιο τον εαυτό του τη μοίρα του Πνεύματος".

Δ. Αποκατάσταση του Σωκράτη

Η αναχώρηση του Σωκράτη από τους ανθρώπους έκανε τους Αθηναίους να μετανοήσουν αμέσως και εσπευσμένα έθεσαν μηχανισμούς δίωξης των κατηγορών του. Ο Ανυτος και ο Λύκων διέφυγαν ενώ ο Μέλητος εισήχθη σε δίκη και καταδικάστηκε σε θάνατο, στο δε Πομπείο τοποθετήθηκε χάλκινη προτομή του φιλοσόφου, έργο του γλύπτη Λύσιππου.

Δεν προκύπτει ότι κατά το Αττικό Δίκαιο μετά το θάνατο του καταδικασθέντος υφίστατο δυνατότητα "επαναλήψεως της διαδικασίας" αλλά ως ήδη ανεφέρθη κατά των ψευδομαρτύρων υπήρχε η δυνατότητα υποβολής ενστάσεως (επισκήπτεσθαι) ψευδομαρτυριών με συνέπεια την μη εκτέλεση της θανατικής ποινής μέχρις ότου διεξήγετο η δίκη αυτή, όμως ο Σωκράτης δεν υπέβαλε τέτοια ένσταση. Κατά συνέπεια οι διαδικασίες που κίνησαν οι Αθηναίοι για

εισαγωγή σε δίκη των κατηγορών, με αποτέλεσμα την καταδίκη σε θάνατο του Μέλητου (διότι οι άλλοι διέφυγαν) το κλείσιμο καταστημάτων, γυμναστηρίων και την τοποθέτηση χάλκινης προτομής του Σωκράτη στο Πομπείο συνιστούσαν αποκατάσταση του Σωκράτη".

Ομως η αληθινή-ουσιαστική αποκατάσταση του Σωκράτη δεν προήλθε μόνο από το μεγάλο και μεστό έργο του μαθητή του Πλάτωνα, αλλά και από το πλήθος των φιλοσόφων που τον όρισαν ως σημείο αναφοράς, καμψής και νέας αφετηρίας στη φιλοσοφία ονομάζοντας τους προηγηθέντες φιλοσόφους σε προσωκρατικούς.

Ε. Παρατηρήσεις επί της διαδικασίας της δίκης

Πέρα από τα προαναφερθέντα ως προς την καταδίκη του Μέλητου σε θάνατο για ψευδορκία, από ιστορία πάλι πηγές προκύπτει ότι στη δίκη του Σωκράτη υπήρξαν μάρτυρες επίορκοι, ο Διογένη Λαέρτιος με (έμμεση) αναφορά στον Ιούστο Τιβεριέα (ότι σημείωνε στο Στέμμα) όπως όταν ανέβηκε στο βήμα ο Πλάτων και είπε "είμαι ο πιο νέος άνδρες Αθηναίοι από όσους ανέβηκαν στο Βήμα" τότε οι δικαστές φώναξαν "Κατέβα, κατέβα" αλλά δεν μπορεί να επαληθευθεί ότι όντως ο Πλάτων παρεμποδίστηκε όπως καταθέσει (κάτι που με τα σημερινά δεδομένα αντίκειται στη διάταξη του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ).

Ωστόσο δεν συνάγεται ότι ο Σωκράτης στερήθηκε από το δικαίωμα να υπερασπισθεί τον εαυτό του, αφού ο Ξενοφών στην "Απολογία του Σωκράτους" παρ. 2220 αναφέρει: "Ερρήθη μεν δήλον ότι τούτων πλείω υπό τε αυτού και των συναγυρευόντων φίλων αυτού", είναι φανερό ότι ειπώθηκαν γι' αυτόν πολύ περισσότερα από τον ίδιο και από φίλους του που τον συνυπερασπίστηκαν".

ΣΤ. Η μη δυνατότητα εφαρμογής της διαδικασίας των άρθρων 525 επ. ΚΠΔ

Ως προς τη δυνατότητα εφαρμογής των διατάξεων των άρθρων 525 επ. ΚΠΔ για την επανάληψη της διαδικασίας προς όφελος του καταδικασθέντος επί της καταδίκης του Σωκράτη, άποψη μου είναι ότι δεν μπορούν να εφαρμοσθούν όχι μόνο διότι το κράτος-πόλη των δικαστών τον αποκατέστησε, αλλά για λόγους δικονομικούς. Η διάταξη του άρθρου 602 εδ. α' ΚΠΔ ορίζει: "Η επανάληψη της διαδικασίας υπέρ εκείνων που καταδικάσθηκαν αμετάκλητα πριν αρχίσει να ισχύει ο νόμος αυτός επιτρέπεται σύμφωνα με τις διατάξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας", όμως από το σύνολο των σχετικών διατάξεων συνάγεται ότι αυτές αφορούν αποφάσεις που έχουν εκδοθεί κατά το δικαιοσύνη του νεότερου Ελληνικού Κράτους (με τις κατά καιρούς τροποποιήσεις) και είναι όλως διάφορο του αρχαίου Αττικού, η δε μη εφαρμογή των σύγχρονων διατάξεων δεν σημαίνει έλλειψη συνέχειας του Ελληνικού Έθνους. Εξ άλλου πρέπει να ληφθούν υπόψη και έτεροι παράγοντες που καθιστούν αδύνατη την εφαρμογή

των ισχυουσών σήμερα διατάξεων, όπως ότι οι αποφάσεις των δικαστηρίων της αρχαιότητας δεν ήταν ειδικά αιτιολογημένες, έλλειψη αποφάσεων (επί ψευδομαρτυριών) οι δε υφιστάμενες πηγές δεν είναι δικαστικές αλλά ιστορικές (στην προκειμένη περίπτωση Ξενοφών, Πλάτων και έμμεσα ιστορική ο Διογένης Λαέρτιος).

Κάθε πόλη-κράτος είχε το δικό της δίκαιο που δεν συνέπιπτε πάντοτε με το δίκαιο των άλλων πόλεων και οι εγερθείσες σε μια πόλη κατηγορίες σε βάρος κάποιου πολίτη της δεν ίσχυαν σε άλλες πόλεις. Επίσης, το δίκαιο στον Ελλαδικό χώρο υπέστη επανειλημμένες μεταβολές, επεκράτησε το ρωμαϊκό, το Βυζαντινορωμαϊκό, ακολούθησε η επιρροή του Οθωμανικού και τέλος στην ελεύθερη πλέον Ελλάδα το γερμανορωμαϊκό με επιρροές και από άλλα δίκαια (Γαλλικό, Ελβετικό) και για όλους αυτούς τους λόγους η υπό κρίση αίτηση του Κ.Π. είναι απορριπτέα.

Είναι σαφές ότι μόνο με ειδική νομοθετική ρύθμιση που θα λάβει υπόψη της τις προαναφερθείσες εγγενείς δυσχέρειες θα μπορούσε (αν και δύσκολα εφαρμόσιμο) να επεκταθεί η εφαρμογή των σύγχρονων διατάξεων περί επαναλήψεως της διαδικασίας σε καταδικαστικές αποφάσεις δικαστηρίων της αρχαιότητας, αν και ασφαλέστερη κρίνεται η οδός της εκδόσεως από το Νομοθετικό Σώμα νόμου (ψηφίσματος) περί αποκαταστάσεως αδικώς καταδικασθέντος από δικαστήρια της αρχαιότητας.

Ζ. Επίμετρον

Είναι προφανές πόσο πολύ απέχει η κοινωνία σήμερα από αρχές και αξίες που διέκριναν τον Σωκράτη αλλά και γενικότερα τις ανθρώπινες αξίες που μπορούν ν' αποτελέσουν ασφαλή έξοδο από τις στρεβλώσεις και τη νοητική ασφυξία για να διαχυθεί η δικαιοσύνη σ' όλη τη δράση του ανθρώπου, η οποία (δικαιοσύνη), ενώ είναι τόσο απλή σαν έννοια και βρίσκεται μέσα στην ψυχή του, εν τούτοις δεν υποστηρίζεται αλλά καταπολεμάται και το βάρος για την έξοδο εναποτίθεται στις δυνατές πνευματικές μορφές που υπάρχουν στον τόπο μας.

Ο Αντεισαγγελέας του Αρείου Πάγου,

Ρούσσος-Εμμανουήλ Παπαδάκης